

## Recensie

Anne Dijkman, *Opzij & aan de kant met haar. De constructie van norm en afwijking in Opzij tussen 1972 en 2002*. Nijmegen, Institute for Gender Studies, Radboud Universiteit Nijmegen, 2008, 110 p. ISBN: 978-90-808648-4-9. €12,50

Wat hield het feminisme en het feministisch-zijn in in Nederland? Anne Dijkman verdiept ons begrip van het historisch karakter van het feminisme als beweging en het feministisch-zijn als identiteit aan de hand van tekstanalyses van het feministische tijdschrift *Opzij*. Zij spitst haar analyse toe op de binaire opposities die te vinden zijn in de artikelen van *Opzij*. Wat feminisme inhield wordt daardoor vooral duidelijk aan de hand van een negatieve identiteit, namelijk door te benadrukken wat het *niet* was. Door via een deconstructieve tekstanalyse te achterhalen welke groepen niet tot het feministisch-zijn werden gerekend, moet duidelijk worden wat de norm binnen het feminisme was. Door de grenzen van het feminisme van *Opzij* in kaart te brengen, probeert Dijkman een beeld te krijgen van het geheel.

Historica Anne Dijkman studeerde in augustus 2007 cum laude af in de Geschiedenis aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Voor haar scriptie ontving zij de prof.dr. C. Halkes Scriptieprijs. In dit

kader is de scriptie als boekje uitgegeven. Dijkman analyseerde iets meer dan 100 artikelen uit *Opzij*, waarbij ze vanaf 1972 om de vijf jaar een viertal nummers op hun algemene inhoud heeft onderzocht, en van elk nummer twee artikelen selecteerde die zij onderzocht op (impliciet) aanwezige normeringen, hiërarchieën, waardeoordelen en binaire opposities. De kernvraag van de gehele studie is welke groep impliciet als norm werd gesteld, en welke groepen als gevolg daarvan werden uitgesloten.

De bevindingen van Dijkman lopen iets vertraagd in lijn met de periodisering van de ontwikkelingen van de tweede feministische golf van Ribberingh (1987, 1998) die ook doorklinkt in *De Vrouw beslist* van Vilan van de Loo (2005). Van 1968 tot 1971 werken vrouwen en mannen samen in organisaties als Man Vrouw Maatschappij en Dolle Mina. De beweging die ontstaat benadrukt aanvankelijk haar heteroseksuele karakter; feministisch zijn leverde immers al genoeg weerstand op. Dan volgt een periode waarin de beweging radicaliseert. Er ontstaat een bloeiende autonome vrouwenbeweging waarvan mannen worden uitgesloten. Via praatgroepen ontdekken vrouwen dat hun problemen niet van individuele aard zijn, maar maatschappelijke oorzaken en gevolgen hebben. De

afkeer van mannen culmineert in de stelling dat lesbisch zijn een feministisch politieke keuze is. In de jaren tachtig domineert een gematigdere houding en ideologie, en wordt er samen-werking gezocht in brede platformen.

Dijkmans periodisering lijkt hierop aan te sluiten. Aan het begin van de jaren zeventig (1972/73) leek het *Opzij* feminisme te gaan over witte heteroseksuele vrouwen en mannen. Daarna verdwijnen de mannen uit beeld (1977/78) en wordt een grotere diversiteit tussen de vrouwen zichtbaar (1982/83). Mannen worden dan steeds meer als het probleem gezien, en niet meer als een onderdeel van 'wij, feministen'. Ook in *Opzij* wordt het feminisme eind jaren tachtig liberaler en milder (1987/88, 1992/93). De analyse van Dijkman loopt verder dan de eerste golf, en zij toont aan dat de categorie 'vrouwen' niet alleen wordt uitgebreid met een categorie 'lesbische vrouwen', maar in de jaren negentig ook met de groep allochtone vrouwen. Kenmerkend daarbij is dat deze labels als toevoeging zijn opgenomen. *Opzij* werkt daarmee aan de zichtbaarheid van deze groepen, maar benadrukt ook impliciet dat de norm een blanke, heteroseksuele vrouw is. Bovendien is de allochtone vrouw die zich mag rekenen tot de 'wij' van *Opzij* net zo onafhankelijk, vrij en hoogopgeleid als de blanke 'wij' van *Opzij*. Daarmee wordt in de categorie 'allochtoon' dus een nieuwe onderverdeling gebracht: de geëmancipeerde allochtone vrouw (de Andere vrouw) en de ongeëmancipeerde allochtone vrouw (de Andere Andere vrouw).

Dijkmans' werk onderscheidt zich van andere historische studies door haar methodiek. Zij verrichte geen archief-

werk, maar maakte een tekstanalyse. In navolging van Remieg Aerts ziet zij tijdschriften niet als 'neutrale' bron van informatie over het verleden. Tijdschriften zijn als representant van een bepaalde beweging, groep of periode geschikt om de veranderende ideologieën en wereldbeelden te bestuderen. Voor haar analyse gaat Dijkman uit van het differentiatiedenken en het inzicht dat taaluitingen normatief zijn. Haar tekstanalyse bestaat eruit binaire opposities in de artikelen op te zoeken en deze zichtbaar te maken door zowel de in de tekst gebruikte termen te noteren, als diens tegenhangers die niet in de tekst expliciet genoemd worden. Zodoende noteert zij een woord als 'stoer' dat in een artikel wordt gebruikt, en diens niet genoemde tegenhanger 'laf'. Bovendien noteert Dijkman een waardeoordeel bij beide termen in de vorm van een plus of een min als dat naar haar inzicht mogelijk is. Het nadeel van deze manier van werken is dat Dijkman niet alle termen noteert, maar alleen die welke volgens haar van belang zijn voor het gezochte inzicht. Ook het interpreteren van de waardeoordelen in de tekst is vatbaar voor een gestuurde analyse waarbij de verwachting het antwoord kleurt. Een ander nadeel van een dergelijke analyse is het reduceren van een tekst tot zwart-wit denkbeelden waarbij geen ruimte is voor ambiguïteit. Wat dat betreft heeft Dijkman zich te weinig rekenschap gegeven van de recente kritiek op het differentiatiedenken die vanuit de genderstudies is geformuleerd.

De scriptie van Dijkman roept talloze nieuwe vragen op die zij niet heeft kunnen meenemen in haar studie. Omstandigheden zoals de samenstelling

van de redactie en het gegeven dat de *Opzij* als medium niet zonder meer gezien kan worden als representant van ‘de’ vrouwenbeweging, maar haar artikelen ook vormde in reactie op de dominante media, worden niet aangeroerd (vergelijk met Liesbeth van Zoonen, *Moeten strijdende vrouwen zo grof zijn*, 1991). Het is te hopen dat dit onderzoek een gevolg krijgt in

archiefonderzoek zodat we de uitkomsten van deze tekstanalyse in hun historische context kunnen duiden.

•> ESMERALDA TIJHOFF *werkt aan de Rijksuniversiteit Groningen, waar zij promoveert op een groepsbiografie van de vijf Boissevainzussen (1864-1959)*